



نگاهی به روحیات و منش و شیوه زیست زندگی مردم در دوران دفاع مقدس

## سبک زندگی از جنس مهربانی و همدلی



عکس‌ها: آرشیو ایرنا

زنان عرصه جهاد از حضور و نقش بانوان در میدان‌های دفاع مقدس می‌گویند

## زنان در خط مقدم ایثار

■ **مهسا قوی قلب**  
خبرنگار

در دوران هشت سال دفاع مقدس، زنان هم در کنار همسران، برادران و فرزندان خود حضوری فعال و پویا داشتند. شاید خیلی‌ها اسلحه به دست نگرفتند اما در واقع نیروی محرکه و انرژی اولیه‌ای که سبب می‌شد رزمندگان برای دفاع از خاک ایران راهی میادین جنگ شوند، حمایت و پشتیبانی روحی و معنوی زنان بود. چشمانی که اشک‌ها را پنهان می‌کرد تا قوت قلب عزیزشان گرفته نشود، چشمانی که اشک‌ها را پنهان می‌کرد چون نمی‌دانست آیا دیدار بعدی خواهد بود یا نه. مگر می‌توان عشق را راهی دیار مین و خمپاره کرد؟ اما زنان ایران ۸ سال تمام در خط مقدم ایثار و از خودگذشتگی جانفشانی‌ها کردند تا ما امروز به مدد رشادت‌ها و دفاع جانانه رزمندگان در برابر دشمن از کشور بتوانیم در امنیت و آرامش در کوچه‌ها و خیابان‌های شهر گام برداریم.

**بتول خورشاهی** یکی از شیرزنان ایرانی است که در دوران دفاع مقدس از زمره اولین زنانی بود که در خط مقدم جبهه حضور داشت. خانم خورشاهی درباره علت حضور خود در جبهه‌های جنگ به «ایران» می‌گوید: «جنگ که شروع شد طبق معمول همه مردها راهی جبهه شدند. دو برادر من هم راهی شدند. ۲۲ آذرماه سال ۱۳۶۱ مرتضی، یکی از برادرانم به درجه رفیع شهادت نائل شد. درست یک هفته بعد

با دیدن جنازه‌اش در سردخانه بیمارستان، در همان لحظه که چشمانم به چشمانش که هنوز باز بودند و با آرامش و مهربانی نگاه می‌کردند، افتاد، نگاهش کردم و با صدای بلند قول دادم و گفتم که سلاحت را برمی دارم. اول دی برادرم تشییع شد. فردای آن روز در مسجدجامع سخنرانی کردم و پس از آن همه تلاش‌م را به کار بستم تا خودم را به خط مقدم برسانم و از

هیچ کمکی برای هم‌زمان برادرم دریغ نکنم. یک سال زمان برد تا به آرزویم دست پیدا کنم. من ساکن نیشابورم. پس از موافقت حضورم در جبهه راهی مشهد شده و از آنجا به کرمانشاه که آن زمان به باختران شناخته می‌شد، رفتم. بعد هم راهی اهواز شدیم و در نهایت هم خط مقدم. در عملیات‌های والفجر ۵ و ۶ و همین‌طور عملیات خیبر در جزیره مجنون حضوری فعال داشتم. صدام شیمیایی زد و یک روز بستری شدم اما بیشتر از ۲۴ ساعت طاقت نیاوردم و دوباره خودم را به خط مقدم رساندم. یک روز در درمانگاه صحرایی پسرپناه‌ی را آوردند که هر دوپا تا ران قطع شده بود. صورتش را تمیز کردم، چشم در چشمانش دوختم تاخودآگاه گفتم که پسرمن من مامانت هستم، بوسیدمش، آخرین جمله‌ای که قبل از شهادت بر زبان آورد این بود: «مامان به امام خمینی(ره) بگو من نمی‌ترسم». در تمام طول زندگی این‌طور از نه

قلبم اشک نریخته بودم. آن بچه به کدامین گناه از دنیا رفت؟» خانم خورشاهی بغض امانش نداد. حتی یادآوری خاطرات جنگ و جبهه برای این شیرزنان اشک بر چشمان هر شونده‌ای جاری می‌سازد.او در جمعه خونین سال ۱۳۶۶ در مراسم حج تمتع به اسارت گرفته شد و زیر شکنجه‌های سنگین یک چشم خود را از دست داده و اکنون جانباز ۴۰ درصد است.

##### ■ مدافع خرمشهر

##### ■ شهلا طالب‌زاده، از اولین زنان

رزمنده‌ای بود که همه او را از مدافعان خرمشهر می‌دانند. درباره رشادت‌ها، ترس‌ها و انگیزه ولایش برای حضور در دوران دفاع مقدس می‌گوید: «در یک جمله ماندم که تا دفاع کنم. تنها ۱۹ سالم بود که جنگ شروع شد. از آنجایی که ساکن خرمشهر بودم و در دوره‌های بسیج هم شرکت کرده بودم، از همان روزهای آغازین جنگ تحصیلی

داشتم».



##### سالگرد دفاع مقدس، یادآور فداکاری‌های زنان در بحران‌ها

**فخرالسادات محتشمی‌پور**، فعال حوزه زنان با اشاره به این که حضور زنان در دوران دفاع مقدس بسیار پررنگ بود به «ایران» می‌گوید: در نظام‌های فکری و اعتقادی، جنگ امری مردانه است و اصولاً زنان در صحنه مبارزه و جنگ، اسلحه به‌دست نمی‌گیرند، البته در اساطیر و تاریخ به اسلحه به‌دست گرفتن زنان هم اشاراتی شده است اما از اساس در طول تاریخ، حضور زنان در جنگ بیشتر به‌عنوان پرستار و پشت جبهه بوده است تا شرایط برای مردان راحت‌تر باشد. این در حالی است که در دوران دفاع مقدس با ورود دشمن به خاک کشور، دیگر بحث زن و مرد مطرح نبود و همه افرادی که در معرض هجوم قرار گرفتند، به‌دفاع پرداختند، بنابراین جزء اولین مبارزان در مرزهای جنوبی، زنان هم بودند. زنان در آن دوران هم آموزش‌های رزمی می‌دیدند و هم در خصوص تهیه مایحتاج و غذا و رسیدگی به مجروحین فعالیت داشتند.

به‌گفته او، در دوران دفاع مقدس زنان حتی در دفن کردن شهدا هم همکاری می‌کردند. شاید به‌نظر قصه و افسانه بیاید اما در مرزهای غربی کشور زنی تیر به‌دست گرفته و برای دفاع از خود و خانواده دشمن را از بین برده است. از این دست موارد در شهرهای مرزی و جنوبی کم نیستند. البته در کل اقشار مختلف زنان در استان‌های مختلف در دوران ۸ ساله دفاع مقدس، فعالیت‌های ویژه مانند بسته‌بندی موادغذایی نظیر خشکبار و موادمغذی در مدارس و مساجد و مجامع محلی را انجام می‌دادند. در



واقع همه زنان به نحوی از انحاء با میل و اراده خود در تمام آن ایام با دل و جان هرکاری که از دستشان برمی‌آمد، انجام می‌دادند.

محتشمی‌پور با تأکید بر این که رزمندگان اغلب به‌صورت داوطلبانه به جنگ رفته بودند، توضیح می‌دهد: خانواده‌های رزمندگان به‌دلیل نبود همسر، فرزند یا برادران خود با وجود دل‌تنگی‌ها سعی می‌کردند روحیه خود را حفظ کنند تا جایی که وقتی عزیزی شهید می‌شد، می‌گفتند که به ما تسلیت نگویند به ما تبریک بگویند، ولی در واقع نمی‌توان اوج اندوه به‌دلیل فقدان آن عزیز را انکار کرد، بویژه خانواده‌هایی که جانباز داشتند، هنوز هم آسیب‌های ناشی از جنگ برایشان آزاردهنده است. دلواپسی‌ها، دل‌پاره‌ها و لطافت‌ها روحی نه تنها در دوران جنگ بلکه برای همسران جانبازان تا آخر عمر باقی می‌ماند. فیلم شده و کاملاً نشان دهنده دردهای زنی است که فرزندان طی در دوران جنگ جانباز شده است.

به اعتقاد او، اصولاً زن با صلح، قربات دارد و نه با جنگ، درست است که مردان در طول تاریخ جنگ آور بودند، اما زنان در دوران جنگ‌های مختلف، در حفظ کبان خانواده از هیچ تلاشی فروگذار نکردند. در دوران جنگ ایران و عراق درست است که بیشتر یشت جبهه بودند و کمتر در خط مقدم حضور داشتند اما متأسفانه خطرات دوران جنگ زنان، کمتر ثبت شده یا به‌صورت کتاب درآمده و تصاویر کمی نیز در این حوزه وجود دارد.

##### برای آنها که

##### بر پیمان خویش ماندند...

چهل سال از حمله صدام به سرزمین دلبران می‌گذرد؛ حمله‌ای که ثابت کرد ایرانیان در مقابل تعرض به خاکشان می‌ایستند حتی اگر در شرایط سختی باشند.



مهمومه ابتکار معاون رئیس‌جمهوری، مادر زهرا و خانواده

هنوز زمان زیادی از پیروزی انقلاب اسلامی نگذشته و قوای نظامی و انتظامی کشور بازسازی لازم را به انجام نرسانیده بود که کشور در مقابل یک تهدید بزرگ و همه جانبه قرار گرفت. خیلی زود مشخص شد که صدام با وعده‌های ابرقدرت‌ها بویژه آمریکا و حمایت متحدانش و حتی کشورهای منطقه دست به این حمله زده و طی ۸ سال جنگ نیز از کمک‌های نظامی و انسانی آنها برخوردار بود و هزینه‌های سنگینی را به

ایران و عراق و مردم دو کشور تحمیل کرد. اما روحیه بالای معنوی حاصل از تحول فرهنگی انقلاب اسلامی و مواضع الهام بخش امام خمینی(ره) که از همان لحظه اول مانع غلبه ترس و شکست بر مردم شد، همچنین حضور گسترده اقشار مختلف از پسر و جوان و زن و مرد، تصویر متفاوتی از جنگ ایران و عراق در میان جنگ‌های معاصر ارائه داد. همگان در هر سنی و موقعیتی موضوع دفاع را به نوعی در ارتباط با خویش و زندگی‌شان می‌دانستند و از خود رفع تکلیف نمی‌کردند. این چنین روحیه‌ای بود که باوجود فراز و نشیب‌ها، کمبودها، خطاهای مدیریتی و اشتباهات بعضاً راهبردی در برخی مقاطع که در تصمیم‌گیری‌های انسانی به وجود می‌آید، ایستادگی باشکوه یک ملت با تکیه بر شهادت و ایثار در مقابل قدرت‌های نظامی مستکبر تا همیشه در تاریخ ایران و منطقه و جهان رقم خورد... و این چنین است که شهدا و جانبازان دوران دفاع مقدس و مادران و پدران و همسران و فرزندان آنها محترم‌ترین و الهام‌بخش‌ترین عناصر جامعه ایران هستند. سرمایه عظیمی که می‌تواند در شرایط گسست‌های اجتماعی پیوندهای مجدد و با نسل جوان ارتباطی معنوی و منطقی برقرار کند. همچنین در اوج شرایط سخت جنگ اقتصادی و روانی، روشنی بخش تاریکی‌ها و روشن‌کننده مسیر و طریق آینده باشند. البته به شرط آنکه همچنان نورافکن‌ها بر ابعاد مختلف تلاش‌ها و فداکاری‌های آن دوران بتابد و نقاط پنهان را آشکار کند. مانند همه نقش آفرینی‌های زنان در آن دوران. چنانکه سینما و هنر دفاع مقدس از این زاویه قابل نقد است که رد پای زنان در این وادی جلوه‌های عینی لازم را ندارد. طی جنگ تحمیلی دست‌کم ۶۴۲۸ زن در نقاط مرزی یا در بیماران شهرها به شهادت رسیده و ۵۰۰ زن رزمنده نیز شهید شدند. شاید نسل امروز باور نکند که زنان در دفاع از شهرها اسلحه به دست گرفتند و به‌عنوان مثال در خرمشهر شجاعانه دفاع کردند. ۲۱ نفر از آنان نیز به اسارت گرفته شده که بعضاً سال‌ها در زندان‌های عراق ماندند.

۵۷۲۵ زن جانبازانیک در ایران زندگی می‌کنند که ۳۰۷۵ نفر آنها بالای ۲۵٪ جانبازی دارند و ۲۲۷۰۸ امدادگر و ۲۰۰۰ پزشک زن به جبهه‌ها اعزام شدند. همچنین صدها پایان نامه تحقیقی و پژوهش علمی درباره مسائل دفاع مقدس توسط زنان به سرانجام رسید، از جمله پایان نامه اینجانب با موضوع تأثیرات گاز خردل روی سیستم ایمنی که این پژوهش‌ها تا امروز سهم مهمی در پزشکی جنگ دارد.

معاونت ریاست جمهوری در امور زنان و خانواده نیز وظیفه می‌داند سهم خویش را در زنده نگه داشتن دلاوری‌ها و قدردانی از بازماندگان روزهای صیوری و استقامت ایفا کند. بنابراین با هدف پاسداشت مقام و منزلت شهیدان، زنده نگه داشتن نام و خاطره آنان و تجلیل و تکریم از زنان مقاوم و ایثارگر، دیدار با همسران، دختران و اعضای خانواده حدود ۱۶۰ شهید و جانباز دوران انقلاب، دفاع مقدس و مدافعان حرم در استان‌های مختلف کشور شامل شهیدان مسیحی و زرتشتی در سه سال گذشته صورت گرفته است. این دیدارها با حضور نماینده بنیاد شهید یا انتقال مسائل به آن بنیاد برای رفع مشکلات احتمالی بوده و در مواردی پیگیری و مکاتبه برای رفع مشکلات خانواده‌ها انجام شده است.

برگزاری رویدادهای اجتماعی شامل ۵ بزرگداشت در سالروز دفاع مقدس و پیروزی انقلاب اسلامی، برگزاری نمایشگاه‌ها و همکاری با دستگاه‌ها از جمله شهرداری و گردهمایی با گروه‌های مرجع مانند هنرمندان و نمایش فیلم‌هایی با موضوع دفاع مقدس، هفت نشست برای طرح تجرب زیسته و گفت‌وگوی بین نسلی به منظور انتقال تجربیات گرانقدر دوران دفاع مقدس و درک دو نسل از شرایط و مقتضیات یکدیگر، نشست با بانوان سردشتی آسیب دیده از مباران شیمیایی آن شهر، برگزاری نشست‌های تخصصی با خانواده‌های ایثارگر، انجام پژوهش، تهیه تاریخ شفاهی و مستندسازی مانند پژوهش کیفی در مورد مسائل همسران جانباز اعصاب و روان، تدوین تاریخ شفاهی زنان فعال در مناطق عملیاتی غرب، جنوب و جنوب غربی از طریق شناسایی آنان در مناطق عملیاتی ۵ استان کردستان، ایلام، آذربایجان غربی، کرمانشاه و خوزستان و انجام مصاحبه با ۳۶۱ بانوی شناسایی شده، اختصاص یک بخش به فرهنگ ایثار و نقش زنان طی دفاع مقدس در گزارش روند ۴۰ ساله تحولات جامعه زنان پس از انقلاب اسلامی به دوزبان از جمله این اقدامات بوده است.

در خاتمه یک بار دیگر از مادران و همسران شهدا و جانبازان یاد می‌کنم که با وجود سختی‌ها و ناملایمات و انتقاداتی که به شرایط دارند، چشم خود را از افق روشنی که در دورست برای آنها پدیدار است برگردانده‌اند. وقتی به دیدنشان می‌روید و پای صحبتشان می‌نشینید منشأ امید و الهام بخش زندگی‌اند... آنها هنوز بر پیمان خویش مانده‌اند.